

VİYANA EDEBİYATÇI KAHVEHANELERİ VE KAHVEHANE EDEBİYATÇILARI

Prof. Dr. Selçuk ÜNLÜ*

Bizim kültürümüzde, kahvenin önemli bir yeri vardır. "Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır" sözünü bilmeyenimiz yoktur. Kahve kültürü Türklere mahsustur ve Avrupa'da kahve kültürünü yerleştirenler de Türkler olmuştur. Bugün Avrupada "Türk kahvesi" sözü bir imaj sergilemektedir. Konumuz itibariyle Avusturya edebiyatında Viyana'nın, Viyana'da da edebiyatçıların bulunduğu kahvehanelerin (Literatencafés) özel bir yeri vardır. Bu da Türklerden gelen bir geleneğin devamıdır. Şöyle ki; Türklerin II. Viyana Muhasarası (1683) öncesinde bazı kaynaklara göre bu Polak bazı kaynaklara göre de Franz Kolschinsky isimli ortodox bir sırp, ticarî, aslında gizli bir misyonla Türklerin arasına sızar. Bu kişi iyi Türkçe bilmektedir. İstanbul'da bulunmuştur, gergin bir insandır. Bu özelliği, sıcak kanlı Türk insanıyla kolay dialog kurmasını ve kaynaşmasını sağlar. Türklerden dostları olur ve bu münasebetleri esnasında onların muharebe planlarını öğrenir ve Viyana'da bulunan Nemçe (Avusturya) imparatoruna bildirir. Türklerin muharebe plânlarını öğrenen Avusturyalılar bütün hıristiyan Avrupanın da desteğiyle tedbir alırlar. Böylece II. Viyana Muhasarası başarısızlıkla neticelenir. Durum hepimizin malûmudur.

Muhasaradan sonra Kolschinsky'e hizmetleri karşılığında ne istediği sorulur. Türklerin arasında uzun süre kalan bu ortodox sırp (Sırpların bu ihaneti tarihte de böylece belgelenmiş olmaktadır), İmparatorun kendisine Türk ülkelerinde yaygın olarak gördüğü ve Avrupa'da o güne kadar hiç bilinmeyen ve sosyal bir kuruluş olan kahvehane açmasına müsaade etmesini ister. Bu müsaade verilir ve böylece Kolschinsky yalnız Viyana'nın değil, Avrupanın da ilki olan Kolschinsky kahvehanesini 1683

* Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

senesinde Viyana'da açar. Gerçi Marsilya'da bazı zengin evlerinde 1644 senesinden beri özel aile toplantılarında kahve içilmektedir. Ön Asya ülkelerinden dönen bazı tacirler beraberlerinde kahve getirmişlerdir, ancak toplumda bir kahve ve kahvehane geleneği yerleşmemiştir. Kahve ve kahvehanenin Viyana'dan çıkarak bütün Avrupada yaygınlaşması ve bir gelenek halini alması, ancak Kolschinzky'nin 1683'de Viyana'da Türk usûlü bir kahvehane açmasından sonra olmuştur.

Daha sonraki yıllarda Viyana ve diğer Avrupa başkentlerinde (Prag, Venedig, Berlin, Roma, Budapeste, Paris gibi) kahvehaneler çoğalacak ve sosyal bir fonksiyon icra edeceklerdir. Buna aşağıda temas edeceğiz. Gittikçe çoğalan bu kahvehanelerin sayısı bugün Viyana'da 4.000'i bulmaktadır. Sadece Kolschinsky'nin torunlarının işletmekte olduğu kahvehanelerin sayısı 70 civarındadır. Bu kahvehaneler bizdeki kıraathanenin çok daha gelişmiş şekli olan sosyal kuruluşlar niteliğindedir. Buralarda (Prag'da Café Slavia, Budapeşte'de Café New York gibi) çok sayıda yabancı dilde (Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusca, Macarca, Çekce v.s.) gazete ve mecmua bulunur. Hatta bunların sayısının (Café Slavia, Café Bratislava ve Café New York'ta olduğu gibi) 250'yi bulduğu ifade edilmektedir.

Bu kahvehaneler yazarların, sanatkârların buluştuğu mekânlardır. Buralardan zamanla büyük yazar ve şairler yetişmiştir. Bazı kahvehaneler (Meselâ Viyana'da Café Central, Café Griensteidl) zamanla edebiyatçıların ekol oluşturduğu merkezler halini alır. Bunlardan Café Griensteidl 1847'de açılır.

1900'lerin Avusturyalı yazarları bir çalışma odası tanımaz, Onun yeri kahvehanedir. Buralarda diğer edebiyatçı arkadaşlarıyla buluşur, tartışır, bu arada da, mesela Joseph Rath gibi "karalar". Bunlar daha sonra tefrika veya roman (eser) olarak ortaya çıkar. Meselâ Peter Altenberg de böylece tefrika yazarak yetişmiştir. Kahvehane esasen bir sığınma evidir. Peter Altenberg'in aşağıdaki "kahvehane" şiiri bunu gayet güzel açıklamaktadır.

KAFEEHAUS

Du hast Sorgen, sei es diese, sei es jene-ins Kaffeehaus,
 Sie kann aus irgendeinem, wenn auch noch so plausiblem
 Grunde, nicht zu dir kommen - ins Kaffeehaus!

Du hast zerrissene Stiefel - ins Kaffeehaus!
Du hast 400 Kronen Gehalt und gibst 500 aus-Kaffeehaus!
Du bist korrekt und sparsam und gönnt du nichts - Kaffeehaus!
Du findest keine, die zu dir paßt -Kaffeehaus!
Du stehst innerlich vor dem Selbstmord-Kaffeehaus!
Du haßt und verachtest die Menschen und kannst dennoch
nicht missen-Kaffeehaus!
Man kreditiert dir nirgends mehr-Kaffeehaus!

(P. Altenberg, 1918)

Joseph Roth zaten yersiz yurtsuz bir insandır, bir yandan içkisini yudumlar, maddi sıkıntı içinde olduğu halde arkadaşlarına da ısmarlarken, bir yandan da durmadan "**karalar**". Bugün bizlere intikal eden ünlü romanları (Radetzky marsch Hiob vs.) bunların derlenmesi ve düzenlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kahvehane geleneği hâlâ yaşamaktadır. Buralarda kültürler birbirine karışır. Türkiye'deki gibi kahvenin yanında su da gelmektedir. Viyana'nın suyu çok güzeldir. Yayla suyudur. İç mekânda loca usulü hâkimdir. Buralar sohbet köşeleridir. Herkes kendi arasında gruplaşır, çok yavaş sesle konuşulur ve yandakiler dikkate alınır. Usûlleri ihlâl edene, etraftan anlamlı bir bakış yeter. Genelde deri köşebank ya da kadife kumaş kaplama koltuklar hâkimdir. Localarda, yuvarlak masa ağırlıklıdır. Belli bir düzen vardır. Masalarda yazar, şair ve sanatkarların eserlerini tanıtan kartpostallar sıkça yer alır, ilham köşeleri açılmıştır. Şairler bu köşelere çekilir ve "esinlenir".

Buraların müşterisi devamlıdır. Zamanla garsonlarla dostluk kurulur. Onlara ön isimleriyle hitap edilir. Garsonlar da sık değişmez. Müşterisinin ne içeceğini, grupta kimlerin bulunduğunu, ne zaman geleceklerini, hangi masada ve hangi saatte toplanacaklarını bilirler. Bir sırdaşlardır. Müşterinin o günkü ruh haline göre davranırlar.

Yukarıda sıraladığımız Viyana'nın ünlü kahvehanelerinin yanısıra Salzburg'da Café Tomaselli, Café Bazar, Budapeşte'de Café Gerbeaud, Café Pilvax, Café Hungaria (Bunun eski adı Café New york'dur). Prag'da Café Slavia, Krakau'da Café Jama Michalika (Polonya) eski Avusturya monarşisinin büyük şehirleri olarak bu geleneği sürdürmüş ve hâlâ da sürdürmektedirler. Zamanın Almanyası'nda da buna benzer köklü geleneği

olan kahvehaneler vardır. Meselâ Berlin'de Café Einstein, Café Kranzler, Münih'de Café Luitpolt gibi.

Bu kahvehanelerin hepsi tarihî mekânlardır. Nostalji yaşanır. Geniş salonlar, yüksek tavanlar, süslemeli cepheler, sütunlar barok ya da rönesans tezyinat, iç dekoru bir başka âleme çeviren unsurlardır. Buralarda "Intime Öffentlichkeit" (Samimiî kamuoyu) oluşur. I. Dünya Harbi öncesi bu kahvehaneler ısınmak isteyen emekli memur ve imkânı kısıtlı olanlar için bir sığınma yeridir. Pencerenin bulunduğu köşelere otururlar, kışın daha uzun süre burada kalırlar. Bunlar devamlı müşterilerdir. Garsonlar da kıdemlidir. Akşam yemeğinden sonra bilardocular gelir, kapanana kadar orda kalırlar.

I. Dünya harbinden sonra bu kahvehanelerin bazıları ortadan kalkar. Savaş dullarının el işleri yaptıkları mekânlar haline gelir. Enflasyon yıllarında bu tarihi mekânlar bankaların ellerine geçer, onlar da iflas edince tekrar "Café" olurlar.

Devamlı müşteriler ve garsonlar uzun yıllardır tanışmalarına rağmen, aralarında gene de mesafe vardır. Café'yi işleten Cafétier (Grüsser) masadan masaya gider, müşterileri selâmlar, hatta hiç belli etmeden birbirleriyle konuşmayan karı kocayı ile sohbet eder.

Akşamları tiyatrodan önce veya sonra da buralara uğranılır. Onları buralarda bekleyen sürprizler vardır. Kahveler Türk usulüdür. Kahvenin yanısıra devamlı müşterinin pastası ve gazetesi de önüne gelir. Viyanalı entellektüeller için kahvehanelerin kıyas kabul etmez bir önemi vardır. Bu yalnız ekonomik ve sosyal yönden değildir. Müşterilerin çoğu monarşinin değişik ve farklı eyaletlerinden büyük ümitlerle gelen, Viyana'da imkân arayan, çabuk ve kısa yoldan meşhur ve zengin olmak isteyenlerdir. Paralı da değillerdir. Varlıklı görünmek için güzel giyinmek gerekir, lâkin gençlerin gücü buna yetmez. Parasını da ödeyemezler. Bu yıllarda çıkan bazı gazetelerin fıkra sayfalarında ödenmeyen terzi faturalarından söz edilir. Bu yüzden taşradan gelenler ucuz konutta kalır ve kenar semt restaurantlarında yemek yerler. En yakınlarından başka kimseyi de davet edemezler, ancak müşterisi bulunduğu kahvehanede ikramda bulunabilirler. Hiç olmazsa mekân güzel ve etkileyicidir. Bu kahvehaneler orta ve batı Avrupa'nın bütün büyük şehirlerinde (Paris, Roma, Venedik, Prag, Viyana, Budapeşte,... gibi) vardır. 19. yüzyılın önemli gazeteci, yazar ve politikacıları buraları mekân tutmuşlardır. 20. yüzyılda buralarda değişik milletlerden insanlar mekân tutar. İnsanlar bu kahvehanelerde

kendilerini evlerinde gibi rahat hissederler. Dostlarını kendi evinde gibi buralarda kabul ederler. Buralarda toplum ve fert, imkân ve isteğe göre kaynaşır. Bu kahvehaneler az da olsa bugün de mevcuttur. Fakat artık sanatkârları o zamanki gibi fakir konutlarından buralara sürükleyen bir korku (Budenangst) da yoktur. Artık onlar konforlu dairelerdedirler. Buraların devamlı müşterileri, dışarıdan gelen ve uzun süre (aylarca, yıllarca) kalanlardır. Bu insanlar oralarda yerleşik hale gelir, lâkin gene de yabancıdırlar. Buraları, sürgün ve muhacirlerin barınağıdır. Kahvehanelerin hikâyesi bir ölçüde sürgün ve muhacirlerin hikâyesidir. Çünkü buraları yurtsuzlara yurt olmuştur. Buraların ölümü edebiyatın da ölümü olmuştur. (Karl Kraus, die demolierte Literatur: Kraus bu yazısını 1897'de Viyana'da tesis edilen Ringstraße yüzünden yıkılan Café Griensteidl dolayısıyla yazmıştır. Çünkü orası Kraus'un ekolünün mekânıdır). Buralar, oralara sığınanları ayakta tutan mekânlardır, ümit, moral ve destektir. Peter Altenberg'in 1918 tarihli yukarıda bahsettiğimiz kahvehane şiiri bunu gayet özlü açıklar. Hermann Bahr, Café Griensteidl'i eine platonische Akademie" olarak niteler. "Jung-Wien" oradadır. Hermann Bahr'ın etrafında A. Schnitzler, Loris (Genç Hoffmannstal), Felix Solten, Richard Beer Hofmann, K. Kraus toplanır. Karl Kraus "Wien wird zur Großstadt demoliert". "Eski binalarla birlikte hatıralarımızın sütunları da yıkılıyor" der. "in Eile werden alle Literaturgeräte zusammengerafft. Wohin steuert nun unsere junge literatur? Welches ist ihr künftiges Griensteid) ? " Onun yerine Café Central açılır. Burayı Peter Altenberg keşfeder. Onunla özdeşleşir. Burada ayrıca Alfred Polgar, Egon Erwin Kisch, Stefan Zweig, Franz Werfel (hatta Barbara oder die Frömmigkeit isimli eseriyle bu kahvehaneyi abideleştirir) Albert Paris Gütersloh, Egan Friedel, Frank Wedekind, Bertolt Viertel, Oskar Kokoschka burada toplanır.

Alfred Polgar "Théorie des Café Central" başlığıyla bir deneme yazar ve oradaki atmosferi ironik-keskin gözlemlerle irdeler. Ona göre müdavimler hem insan düşmanı, hem de etraflarında insan isterler. Bu, oradaki insanların hem kendi başlarına, hem de toplum içinde olmak istediklerinin bir ifadesidir.

Bertold Viertel de ilk defa burada kendini göstermiştir. Şairlerin ilham köşesi (Arkadenhof) buradadır. Burası Viyana'nın rafine fikir hayatının yeridir. B. Viertel'in tasviriyle, Peter Altenberg'i bütün özel yönleriyle burada tanıyoruz. Peter Altenberg'in anektodları burada ortaya çıkar. Altenberg-E. Friedel ilişkisi burada yaşanır. Bu Café müşteriler için

bütün dünya dillerinden 251 gazete bulundurur. Burayı Pach kardeşler işletir. Anton Kuh, Café Central'daki edebiyatı masa ve yan masa olarak ayırır. Café Central Çek, Alman ve Avusturyalı yazarlar arasında yakınlaşmayı sağlayan bir aracı rolü üstlenir. Trotzki 1927'den itibaren birkaç sene siyasi mülteci olarak Leo Bronstein adıyla Viyana'da yaşar, Lenin'le mektuplaşır ve Café Central'ın müdavimidir. Avusturyalı sosyalistlerle sıcak tartışmalarda bulunur.

Tuna monarşisinin batışı ve Peter Altenberg'in ölümüyle Café Central da yavaş yavaş manevî hayatını kaybeder ve 1940'da kapanır. Bunu bir başka ünlü Café olan der Herrenhof'un 1960'da kapanması takip eder. Bu durumu zamanımızın Avusturyalı ünlü edebiyat otoritesi Hans Weigel şöyle açıklar: Aus blinden Fenstern gähnt uns in der Herrengasse, Eckestrauchgasse Café Central entgegen." Viyana'da bir başka önemli uğrak yeri de Café Museum'dur. Buranın müdavimleri arasında sanatkârların yanısıra Peter Altenberg, Robert Musil, Joseph Roth, Franz Blei, Mansur Fontana, Hermann Broch, Franz Werfel, Georg Trakl vardır.

Café Museum ve Café Sperl daha çok güzel sanatlar mensuplarının yeridir. Café Imperial Café Sacher ve Café Demel Viyana'nın diğer ünlü kahvehaneleridir. Buralarda müzisyenler, tiyatro ve opera sanatkârları çoğunluktadır. Lâkin zamanın edebiyatçıları da (Werfel, Trakl, Kraus, Altenberg, Viertel, Eckstein, Rilke) buralarda yetişirler.

Viyana'da bir başka ünlü buluşma yeri de Café Hawelka'dır. Burada vaktiyle „Bierkutscher"* , „Pensionisten" ve „Tarockspieler" sık görülürken, bugün için öğleden sonraları küçük burjuva ağırlıklıdır. Burası Hans Weigel tarafından keşfedilmiştir. Giderek kurumlaşır ve Avusturyalı ünlü yazar H.C.Artman burasını çok müsbet tasvir eder. Müdavimleri arasında Weigel, Doderer Csokor, Jörg Mante, Hilde Spiel, Henry ve Arthur Miller, Herbert Einsenreich, Gerthard Rühm, F.r. Achtleitner, Milo Dor, Conrad Bayer, Pavel Kohont, von Ernst Fuchs, Erich Bauer, Rudolf Hausner, H. Qualtingr, Walter Reyar. A.P. Gütersloh, Oskar Werner, Helmuth Zilk, Fred Sinowalz, Rudolf Kirchchlager, Bruno Kreisky Fredrich

* Bierkutscher= Atarabasıyla bira nakleden

Pensionist= Emekli

Tarockspieler= kağıt oyunu oynayanlar

Hundertwasser, W. Schnurre, Reinhard Federmann Fr. Torberg, hatta Canetti misafir defterlerinde tesbit edilebilen belli başlı isimlerdir.

Torberg - Spiel arasındaki büyük kavga 1953-1954'de burada yaşanmıştır. Caf  Hawelka grupları cezbeder. Andr  Heller, "Hawelka," "Griensteidl" gibi bir imaj değil, bir temeldir diyor. Salzburg'da Caf  Tomaselli de 1764'den beri varolan köklü bir kahvehanedir. Mozart'ı ağırlamıştır. 1919-1934 arasında Salzburg'da oturan Stefan Zweig hemen hergün buraya uğramış, yanında T. Mann, A. Schintzler. Fr. Welfel, R. Rolland, Valery, H. Karossa, H. G. Welz, İrlandalı James Joyce (Joyce 1928'de oradadır) vardır. Joyce ozamanlar 35.000 nüfuslu Salzburg'u çok beğendiğini "It must be easily the finest town of its size in Europe" der kardeşine yazdığı mektubunda.

Prag'da Caf  Slavia: Prag o zamanlar bir Tuna Monarřisi şehridir*. Burada Caf  Slavia köklü bir kahvehanedir. 1918'den itibaren bütün edebî akımları yaşamıştır. Daha önce orada Caf  Continental vardır: Jinekolog Dr. Hugo Sahn "Dichturf rst" olarak hüküm sürmektedir. Gustav Meyrink (Golem romanının yazarı) ile hergün tavla oynar. 1933-1938 arası, yani işgalden önce bir muhacir kahvesi olur. (E.E.Kisch, Herzfelde kardeşler, Von Weisskopf, Erpenek, Brecht, Heinrich ve Klaus Mann, Kokoschka, Torberg buraya  deta sığınmışlardır. Ayrıca Caf  Arco'da yahud  asıllı Alman yazar Anton Kuh, E.E.Kisch, Johannes Urzidil, Ernst Weiss, Fr. Werfel, Fr. Kafka, Max Brod ve yayıncı K. Wolf biraraya gelirler. Brod, Kafka ve Werfel'i burada keşfeder. Daha sonra ş hret olacak  nl   ek yazarı Ota Philip, Café Slaiva ile ilk defa ebeveyniyle birlikte 1939 sonrası işgal g nlerinde tanışır. Kendi g r ş nde arkadaşları Vaclav Havel veya Ludvik Wamnik ile burada bulur ve ş yle der; "Das Café Slaiva war für uns ein zweites Zuhause. Man traf dort immer jemanden vom Film, Theater oder von der Literatur. Es war mit seinem roten Plüsch und den Marmortischen wie ein gemutliches Zimmer, in dem man von morgens zehn bis nachts um zwölf Uhr herumhocken konnte. Bis zum brutalen Ende des Prager Frühlings sass hier die gesamte, geistige Opposition beisammen," Fakat bug n  nemini yitirmiş, sıradan bir Prag kahvehanesi haline gelmiştir. Kirli işlerin döndüğü bir turist tuzağı durumundadır. Mide, fikriyatın önüne geçmiştir.

* Tuna monarşisi şehri olarak, Budapeşte ve Prag kahvehaneleri bu çerçevede ele alınmıştır.

Café Gerbeaud (Budapeste): 1858'den beri mevcuttur. Ve bu gün de Budapeşte'deki en güzel Viyana kahvehanelerindedir. Viyana, 1918'de mutlu 19. yy'ı kesinlikle kapatırken, Budapeştede ihtişamlı geçmişin yarı nostaljik yarı aldatıcı ilüzyonu ağırlığını korumaya çalışır. Pek çok Macar asıllı yazara kucak açmıştır. Hans Habe "Ungarischer Tanz" romanında bu Café'yi yüceltir. Hilde Spiel de bir konferansında Viyana'da "Ich begrüße die Vertreter jenes Landes, das pro Quadrat kilometer die meisten Dichter und Schriftsteller, hervorbringt" der.

Café Pilvax (Budapeşte):

Pek çok Macar yazara kucak açmıştır. 1841'den beri mevcuttur. Yazar Sandör Petöfi ile isim yapmıştır. Petöfi burayı mekân tutar, postası buraya gelir. Fikirdaşlarıyla burada buluşur. Notlarında burasını "edebî-politik klüp" olarak niteler. Aslında kahvehane, Viyanalı'nın klübüdür. Burası da Macar romantizminin okulu olacaktır. Millî ruhun canlandığı ocaktır. 1970'den beri bir başka yerde faaliyet gösterir, Lâkin eski canlılığı yoktur.

Café Hungaria (Eski adı Café New york) (Budapeste'), 1894'den beri mevcuttur. Şairlere gece gündüz açıktır. Sahne oyunları yazarı French (Franz) Molnar "Mein Arbeitszimmer ist in Budapest. Mein Salon in Wien, Mein Speise- zimmer in Paris und mein Schafzimmer in Venedig" der ve Budapeştedeyken akşama doğru kalkar. Café Newyork'a uğrar. Bu isimle şehirlerin özelliğini yansıtmak ister, kahvaltısını yapar, müzik dinler, sabaha kadar da oyunlarını yazar. Bir sanatkârlar kahvehanesidir. 1914'de I. Dünya Harbinin başlamasının duyulmasıyla Café'deki hayat temelden değişir. Café 1918'de el değiştirir. Harb sonrası yıllarda büyük değişikliğe uğrar, önemli isimleri ağırlar, bunların arasında Th. Mann, Felix Salten, Picardi Josephine Beker, Roman Nowarro, Harold Liyod, Ravel Gigli, Lauri Volpi, Schaljapin gibi isimler vardır. Nazi döneminde kapanır. 1954'de Café Hungaria adıyla tekrar açılır.

Kahvehaneler geleneği yaşatmaktadırlar. Bütün yenileşmeye rağmen kahvehaneler ölmeyecektir. Küçük burjuva ağırlıklı yenileştirme Café'nin yapısını bozmaktadır, isabetli yenileştirmeler çok ender görülmektedir. Yüzyılın başındaki ya da 50 sene evvelki yapı ve dekor kaybolmaktadır. Bugün fonksiyonu da değişmiştir. Disko, kafeterya veya pastahaneye rağmen günlük hayata entegre olmuştur. İsimde de değişiklik gözlemlenmektedir. Viyana'da 400 civarında Lokal, Café adını kullanmaktadır. Modaya uyarak bu kelimenin muhtevası da değişmiştir.

Ashında buraları eğitim yeridir, ancak açılış saatleri, yemek, kahvaltı, usûl, şart ve imkânları da değişmiştir. Stefan Zweig "Die Welt von gestern" (Dünün dünyası) isimli eserinde: "Aber unsere beste Bildungsstätte für alles Neue blieb das Kaffeehaus. Es ist eigentlich eine Art demokratischer Kaffee, jedem für eine billige Schale zugänglicher Klup, wie jeder Gast für diesen kleinen Obulus stundenlang sitzen, diskutieren, schreiben, Karten spielen, seine Post empfangen und vor allem eine unbegrenzte Zahl von Zeitungen und Zeitschriften konsumieren kann" der.

Alfred Polgar da: " Im Kaffeehaus sitzen die Leute, die allein sein wollen aber dazu Gesellschaft brauchen, seit 10 Jahren sitzen die zwei jeden Tag stundenlang, ganz allein, im Kaffeehaus. Das ist eine gute Ehe! Nein, das ist ein gutes Kaffeehaus" der.

Kahvehaneler bugün çok değişmiştir, ancak buraları ziyaret sebepleri aynıdır: Sakince gazete okumak, bilardo, satranç oynamak, rahatça sohbet etmek veya bir kenarda kitap okumak gibi.

Viyana bir kahvehaneler şehridir. Nitekim 1704'de bir Kronist "Die Stadt Wien ist voll Kaffeehäuser" diyor. 200 sene sonrası Viyana'da durum aynıdır:

Kahvehaneler bükümlü sandalya, mermer masa, deri kaplama loca, Pelüş minder-mobilya ağırlıklıdır. Kahvehane bir dünya imajıdır. Herkes her kahvehaneye gidemez? Nikel tepsi, su bardağı, mahalli ve resimli gazete, büfenin girişinde kasiyer ve hazır vaziyette bekleyen garsonlar, bu kahvehanenin unsurlarıdır. Kahve siparişleri özel terimlerle verilir. Mesela Türkisch passiert, eine Schale Gold passiert, Nusschale mit Haut, ein Einspänner, ein, Kapuziner gibi. Ülke dışında bunları kimse anlamaz, kahvehane büyük şehrin nefesini Avusturya eyaletlerinin en ücra köşelerine taşırdı, onun en güçlü kolonizatör gücüydü. Gazeteler sayesinde Viyana ile irtibatlandırılıyor, onun politikası, toplum hayatı, sanatı ve dedikodusuna iştirak ediliyordu. Viyanalılar onun bulutlu ve sisli atmosferinde rehavete dalarlardı. Burada sürdürülen zahiri hayatta, insanlar ne evde, ne de açık havadaydılar. Her şeye rağmen kahvehaneyi icat eden Viyanalılar değildir, lâkin bir kahvehane geleneğini yaşatan onlardır.

Viyana kahvehanelerinin tarihi, Türklerin Viyana'yı kuşatmasıyla başlar. Ay çöreği, Viyanalı frincılar tarafından Türkleri sembolik olarak yatıştırmak, sonra da alay etmek üzere pişirilmiştir. Viyana edebiyatı,

Viyana edebiyatçıları kahvehanesinden daha eski değildir. Bugün bizde mutad olan su verme âdeti I. dünya harbine kadar yaşar.

Viyanalı edebiyatçının dünyası, bu kahvehanedir, onun başka bir çalışma odası yoktur. Egon Friedel "Ich arbeite im Kaffeehaus mehr als ein anderer in seinem Geschäft" der. Anton Kuh da "Der Kaffeehausliterat ist ein Mensch, der Zeit hat, im Kaffeehaus darüber nachzudenken, was die anderen draussen nicht erleben" der.

1897'de Ringstrasse dolayısıyla yıkılan Café Griensteidl'in yerini Café Central, onun yerini de daha sonra Café Herrenhof alır. Anton Kuh, Herrenhof'a taşınmada E.E. Kisch'in rolü olduğunu söylüyor. Café Herrenhof I. Cumhuriyete kadar yaşar. Fazla zikredilmez. Café Central ise Franz Werfel ile isim yapar. Gene de iki savaş arası Viyana fikir dünyası burada toplanır. Café Central kuruluş yıllarından kalan bir saraydır. "Herrenhof" ise burjuva zevkine uygun bir evdir. Yazarlar burayı yurt tutar, hayaller kurulur, planlar yapılır. Fakat 1918'de başlaması gereken bekleme dönemi 1945'e ertelenir. 1920 veya 30'ların hiçbir yazarı yoktur ki Herrenhof'da bulunmamış olsun. II. dünya harbi sonrası kahvehaneler bellerini doğrultamaz. İş yok, para azdır. Birbiri ardına kapanırlar ve meşrubatçıya dönüşürler. Herrenhof'u diriltme çabaları sonuç vermez. Bir de Fr. Torberg ve B. Viertel kavgası, üstüne tuz biber eker. Café Raimund da P. Celan, H. Eisenreich, M. Dorr, Reinhard Federmann, Walter Toman'ın isimleri ilk defa duyulur. I. Bachmann I. Aichiger, Jeanni Ebner'in yükselişi burada başlar. Weigel burayı "Ein - Mann - Café" yapar ve genç kabiliyetlere ufuk ve imkân açar. Bugün için Café Hawelka, Austurya edebiyatına ev sahipliği yapmaktadır. Sonraki Café Griensteidl yeniden doğmuş görünüyor. Doderer, Holenia, Csokor buradadırlar. Viyana'da kahvehane geleneği hiçbir zaman ölmez. A. Polgar "Das Café Central ist eine Weltanschauung und zwar eine, deren innerster Inhalt es ist, die Welt nicht anzuschauen" der Dünya ne olursa olsun o vardır. Bu da özellikle kendileriyle bütünleşen şahsiyetlerle gerçekleşir. Herrenhof Krl Kraus ile, Café Griensteidl Herman Bahr ile, Café Central de Peter Altenberg ile özdeşleşmiştir. Zamanımızda ise Café Raimund Hans Weigel ile, die Wiener Gruppe de H. C. Artmann ile vücut bulmuştur.

Kahvehane bir sığınma yeridir. Kurtuluş, orada aranır, orada deşarj olunur, orada rahatlanır, ilham orada gelir, kalem orada yürür, üzüntü orada dağılır. Yardım orada, itibar orada, geçim oradadır. Dost çevre, aşına garson, okuyucu oradadır. Zamanın öldüremediği insanlar, zamanı

orada öldürürler. Kahve tiryakisi bütün milletlerin büyük şair ve düşünürleri dünyayı kahvehane penceresinden görmüş ve tabii anlamda kahvehane edebiyatçısı olmuşlardır. Yazar ve şairler zamanlarının çoğunu kahvehanede geçirir. Kahvenin önemini kaybetmesi Viyana edebiyatının ihtişamını kaybetmesidir. Doderer "Edebiyat kahvehanesi ve kahvehane edebiyatından kurtulamıyacağımızı" yazar. Viyana kahvehanesi daha 18. yy'da sosyal bir merkez olmuştur. Aydınlikçı fikirler burada doğar. Biedermeier'e kadar polisin gözü buradadır. Polislere göre burası "Kramerscher Tempel" dir. Siyasî haberler yasaktır. 19. yy'daki sansür gazetecilerin tepesindedir. Bir baskı havası vardır. 19. yy. başlarında buralarda ancak gazete okunur, kahve içilir, çikolata yenilir, lâkin kimseyle konuşulamaz. Konuşulsa da korkulu fısıltıyla konuşulur.

Napolyon'un devrilmesinden sonra fikir hürriyeti bahşedilir. Kahvehaneler lüks dekora açılır ve değerlenir. Bir İngiliz Seyyah buraları eczaneye birlikte en değerli işyeri olarak tanımlar. 19. yy. başlarında açılanlardan en önemlisi, pahalı dekoru dolayısıyla "Silbernes Kaffeehaus" dur. Lenau, A. Grün, Zeidlitz, Bauersfeld, Grillparzer, Kastelli, Feuchtersleben, Johannes N. Vogl, Meternich sistemine muhalefeti burada sürdürürler. 1848 Mart ihtilali burada hazırlanır. Aynı dönemde benzer fonksiyonu Kaffeehaus Bogner gösterir. Burası da yazar ve sanatkarların uğrak yeridir. Adamis Kaffeehaus da benzer grubu kendine çeker. 1848 ihtilal yıllarında Café Griensteidl böylesine ocak vazifesi gören en önemli kahvehanedir. Sanatkâr, yazar, anarşist, sosyalist, burada toplanır. Genç Viyana edebiyatı 1880'li yıllarda Herman Bahr etrafında burada doğar ve natüralizme savaş açar. Bahr Kaffeehaus'u platonik Akademiyle kıyaslar. Daha sonra bunun yerine geçen Café Central'de Peter Altenberg etrafında yer alan Arthur Schnitzler "Das Wort" trajedi - komedisiyle bu kahvehaneye bir abide diker. Alfred Polgar "Theorie des Café Central" yazısını buraya ithaf eder. Franz Werfel "Barbara oder die Frömmigkeit" romanıyla burayı ebedileştirir. Trotzky" de buradadır. Siyasî tartışmaları başlatmıştır. Café Herrenhof bir ölçüde Café Central'in görevini üstlenir, lâkin o kadar önemli olamaz. Böylece, 1900'lerde Viyana kahvehanelerinin merkezileştiği görülür. 1930'larda Doderer ve Canetti kenar mahalle kahvehanelerinin tehditkâr cazibelerini keşfederler. Aynı yıllarda dünya ekonomik kriz yaşar. Anton Kuhn bunun sonucu bir Café Österreich'dan söz eder. 1933'de Viyana kahvehaneleri Alman muhacir ve sürgünlerinin toplanma ve sığınma yeri olur. 1938'de bütün kahvehanelerin pencerelerine "yahudi müşterilere yasaktır" afişleri asılır. Bilhassa Café

Schwarzenberg'de „Judenverbot" açıkça yazılmıştır. Avusturya edebiyatı sürgünü seçer. Kahvehanelerde artık "Neuer Wiener Tag", "Das Reich", "Völkischer Beobachter"* hâkimdir ve bir edebiyat atmosferine imkân vermez. Avusturyalı edebiyatçılar gittikleri yerlerde kahvehane bulsalar da (Joseph Roth - Paris- Bistros - Café gibi) Viyana edebiyat atmosferini bulamazlar. Pek çokları savaş sonrası Viyana'ya, kahvehanelere dönemezler artık. Bir zamanların edebiyatı artık tarih olmuştur. 1950'lerde kahvehaneler kapanır. Hans Weigel Café Raimud'daki eski geleneği 1966'daki ölümüne kadar yaşatır.

Kahvehaneler büyük şehirlerin kaçınılmaz ihtiyaçlarıdır. Taşra ile hızlı bir trafik akışı vardır. Büyük şehrin yalnız insanının mekânı buralardır. Miskin insanın vakit geçirme yeri, bekâr, imkânı kıt insanların kahvaltı yeri, bazı maceraperestlerin masrafını çıkardığı, bazı garibanların kışın ısındığı yerlerdir. Buralar olmasa bu insanlar ne yapardı?

Faydalanılan Kaynaklar :

- Arnold Hauser: Sozialgeschichte der Kunst und Literatur, München - 1953
- Bammel Sommer - M. Rose: Europäische Kaffeehäuser. Geschichte und Geschichten, 1988
- Birol Kılıç: Das Österreichbild in der Türkei - Austria Feature Service d/1988
- Das Wiener Kaffeehaus: (Einleitender Essay von H. Weigel, Text - und Bildauswahl von Chr. Brandstätter und Werner J. Schweizer. Mit 121 Abbildungen, Wien - Zürich - München. 1978
- Gothart Wunberg (Hg.): Die Wiener Moderne, Reclam, 1981
- Hans Bisanz - Bisanz: Wiener Kaffeehaus, Kunst und Literatur, 1880 - 1938, in: Das Wiener Kaffeehaus, Katalog zur 66. Sonderausstellung des historischen Museums der Stadt Wien, Wien - 1980
- Hans Weigel (Hg.): Wiener Kaffeehausliteratur. Lokale Legenden. Literaten im Kaffeehaus, München, 1991- s. 9-19

* Bunlar Nazi yanlısı yayın organlarıdır.

- Heidi Pataki: Mythos zwischen Klischee und Tradition: Wiener Kaffeehäuser, in: Konturen 2/1992 München, s. 27 - 32
- Herta Singer: Im Wiener Kaffeehaus, Wien - 1959
- Hilde Spiel: Das Kaffeehaus als Weltanschauung, in : Der Äquidukt 1763 - 1963, C. H. Beck, München 1963, s. 176 - 200
- Hilmi Yavuz: Kahve Sohbetleri, Star Gazetesi, 21 Kasım 1999
- Manés Sperbér, Europäische Kaffeehäuser, Vorwort, Berlin 1988
- Stefan Zweig, die Welt von gestern, (1942)
- Thomas Martinek: Kaffeehäuser in Wien. Ein Führer durch die Wiener Kaffeehäuser, 1990
- Wien um 1900. Aufbruch in die Moderne, 1986
- Wolf Junger: Herr Ober, "Ein Kaffee", illustrierte Kulturgeschichte des Kaffeehauses, München - 1955
- Wolf Schiefelbusch : Das Paradies, der Geschmack und die Vernunft. Eine Geschichte der Genussmittel, München - Wien - 1980